DOKUMENTACJA PROJEKTOWA

POWIĘKSZENIA REZERWATU PRZYRODY

„GÓRA JELENIOWSKA”

Opracował zespół przyrodników Stowarzyszenia Ficedula

Stowarzyszenie Ficedula
ul. Sadowa 27
34-100 Wadowice
stowarzyszenie.ficedula@gmail.com
www.ficedula.pl

Wadowice, wrzesień 2026 r.

Autorzy:

Opracował zespół przyrodników Stowarzyszenia Ficedula pod kierownictwem Jakuba Wyki.

Zalecane cytowanie:

Wyka J. (red.) 2026. Dokumentacja projektowa powiększenia rezerwatu przyrody „Góra Jeleniowska”. Stowarzyszenie Ficedula, Wadowice, maszynopis 43 ss.

Spis treści

1. PRZEDMIOT I CEL OPRACOWANIA 4
2. PODSTAWY PRAWNE I HISTORIA OCHRONY 4
3. CEL OCHRONY ORAZ KLASYFIKACJA REZERWATU 5
4. POŁOŻENIE ADMINISTRACYJNE I LEŚNE, POWIERZCHNIA, GRANICE 5
5. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE I PRZYRODNICZE 7
6. GEOLOGIA, GEOMORFOLOGIA I WALORY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ 9
7. AKTUALNE UŻYTKOWANIE TERENU, GOSPODARCZE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA ZWIĄZANE Z UTWORZENIEM REZERWATU 11
8. CHARAKTERYSTYKA DRZEWOSTANÓW 13
9. ZBIOROWISKA ROŚLINNE I SIEDLISKA PRZYRODNICZE 14
10. FLORA 18
11. MYKOFLORA 23
12. FAUNA 24
13. NATURALNOŚĆ, MARTWE DREWNO I PROCESY EKOLOGICZNE 33
14. ISTNIEJĄCE I POTENCJALNE ZAGROŻENIA, PROPONOWANA KONCEPCJA OCHRONY 36
15. UZASADNIENIE PRZEBIEGU NOWEJ GRANICY 38
16. UZASADNIENIE PRAWNE I PODSUMOWANIE 39
17. PIŚMIENNICTWO I ŹRÓDŁA 40

1. PRZEDMIOT I CEL OPRACOWANIA

Przedmiotem opracowania jest propozycja powiększenia istniejącego rezerwatu przyrody „Góra Jeleniowska", położonego w Paśmie Jeleniowskim w Górach Świętokrzyskich. Proponowane powiększenie obejmuje zwarty kompleks leśny bezpośrednio związany przestrzennie z obecnym rezerwatem i obejmujący większą część masywu Góry Jeleniowskiej oraz przyległych fragmentów Pasma Jeleniowskiego.

2. PODSTAWY PRAWNE I HISTORIA OCHRONY

Rezerwat przyrody „Góra Jeleniowska" został utworzony w 1997 r. Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 25 lipca 1997 r. Obowiązującą podstawą prawną określającą rezerwat jest Zarządzenie Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Kielcach z dnia 20 września 2017 r. w sprawie rezerwatu przyrody Góra Jeleniowska, (Dziennik Urzędow Województwa Świętokrzyskiego poz. 2845).

Aktualnie rezerwat ma powierzchnię 15,56 ha, obejmuje wydzielenia 57-c i 57-d Leśnictwa Jeleniów Nadleśnictwo Łagów i jest klasyfikowany jako rezerwat przyrody nieożywionej. Przedmiotem ochrony są zróżnicowane formy rzeźby terenu, w tym ostańcowe skałki, rozwaliska skalne i rumowiska typu gołoborzy, wraz z naturalnymi zbiorowiskami leśnymi porastającymi masyw Góry Jeleniowskiej.

Istotnym kontekstem dla niniejszej propozycji jest rozpoczęcie przez Regionalną Dyrekcję Ochrony Środowiska w Kielcach prac nad dokumentacją planu ochrony rezerwatu „Góra Jeleniowska" w grupie rezerwatów przewidzianych do opracowania w latach 2025–2026/2027. Równolegle, w założeniach do Planu Urządzenia Lasu Nadleśnictwa Łagów na lata 2027–2036 wskazano wstępną propozycję powiększenia rezerwatu o część oddziałów 52, 53, 54, 56 i 57. Zbliżona do niniejszej propozycja powiększenia rezerwatu „Góra Jeleniowska" została również ujęta w 2025 r. w tzw. Shadow List, obejmującej propozycje nowych i powiększanych rezerwatów przyrody.

Ponadto, obszar projektowanego powiększenia w całości znajduje się w granicach Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego oraz specjalnego obszaru ochrony siedlisk Natura 2000 Ostoja Jeleniowska PLH260028.

3. CEL OCHRONY ORAZ KLASYFIKACJA REZERWATU

Dotychczasowy cel ochrony koncentruje się na zachowaniu zespołu form rzeźby terenu obejmujących skałki, rozwaliska skalne i gołoborza oraz naturalnego lasu jodłowo-bukowego. Po znacznym powiększeniu rezerwatu cel ochrony powinien odzwierciedlać zarówno walory przyrody nieożywionej, jak i funkcjonalnie z nimi związane ekosystemy leśne oraz zachodzące w nich procesy ekologiczne.

Proponuje się następujące brzmienie celu ochrony: „Zachowanie ze względów przyrodniczych, naukowych i krajobrazowych naturalnych i zbliżonych do naturalnych ekosystemów leśnych Pasma Jeleniowskiego, w szczególności starych lasów bukowych i bukowo-jodłowych, wraz z zespołem kambryjskich wychodni skalnych, rumowisk i gołoborzy oraz zachodzącymi w ich obrębie naturalnymi procesami geomorfologicznymi i ekologicznymi".

Na podstawie zapisów Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 30 marca 2005r. w sprawie rodzajów, typów i podtypów rezerwatów przyrody (Dz. U. Nr 60, poz. 533) proponuje się przyjęcie następującej klasyfikacji dla rezerwatu „Góra Jeleniowska":

Rodzaj rezerwatu przyrody: leśny (L).

Typ i podtyp rezerwatu ze względu na dominujący przedmiot ochrony:

Typ: biocenotyczny i fizjocenotyczny (PBf).

Podtyp: biocenoz naturalnych i półnaturalnych (bp).

Typ i podtyp rezerwatu ze względu na główny typ ekosystemu:

Typ: leśny i borowy (EL).

Podtyp: lasów wyżynnych (lwż).

4. POŁOŻENIE ADMINISTRACYJNE I LEŚNE, POWIERZCHNIA, GRANICE

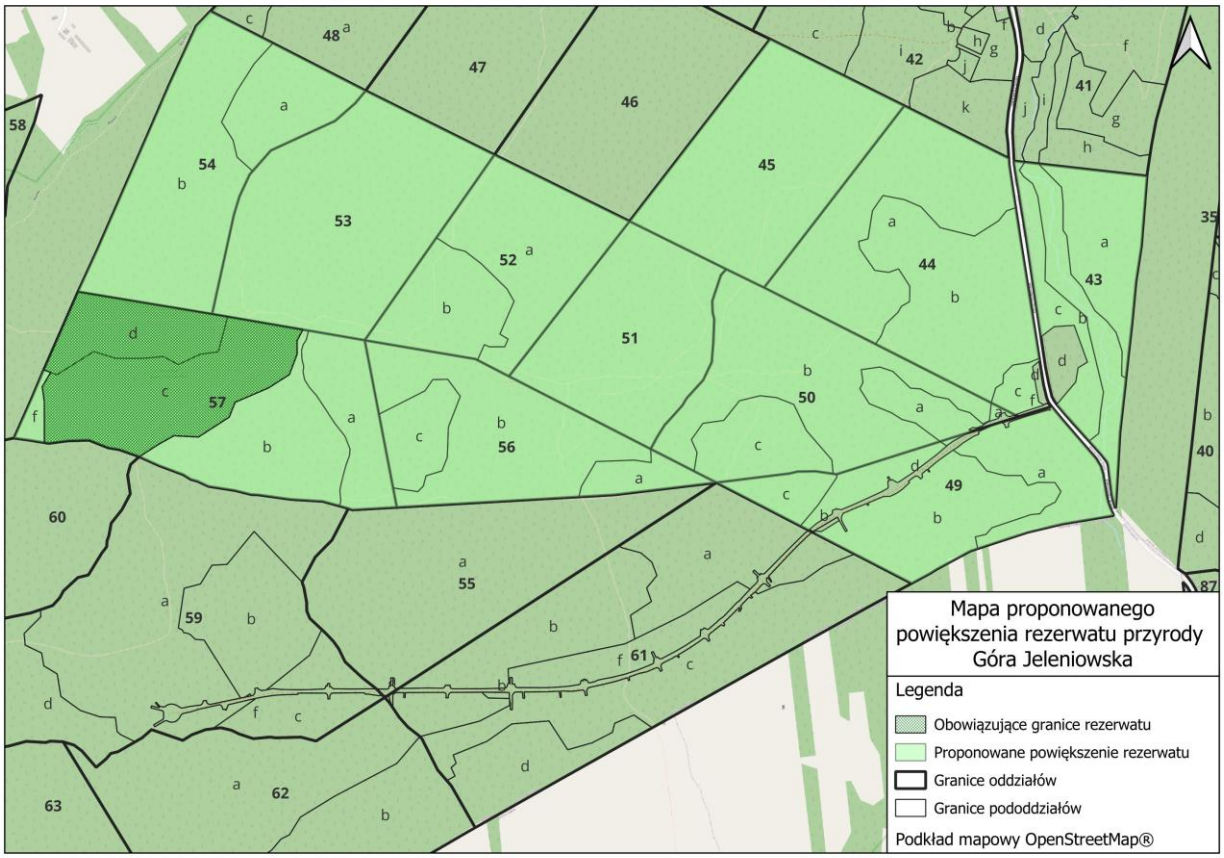
Projektowany, powiększony rezerwat przyrody „Góra Jeleniowska" położony jest w województwie świętokrzyskim, na terenie dwóch gmin: Nowa Słupia i Waśniów. Zdecydowana większość jego powierzchni, około 203,96 ha, tj. blisko 94% całego obszaru, znajduje się w granicach administracyjnych gminy Nowa Słupia, w powiecie kieleckim. Jedynie północno-wschodnia część, obejmująca oddział leśny 43 o powierzchni 12,95 ha, położona jest w gminie Waśniów, w powiecie ostrowieckim. Łączna powierzchnia projektowanego rezerwatu wynosi 216,91 ha.

Pod względem administracji leśnej cały obszar położony jest w Leśnictwie Jeleniów, Nadleśnictwo Łagów, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Radomiu i obejmuje następujące oddziały leśne: 43 (a, b, c), 44 (a, b, c), 45a, 49 (a, b, c), 50 (a, b, c), 51a, 52 (a, b), 53a, 54 (a, b), 56 (a, b, c) oraz 57 (a, b, c, d, f).

Z granic rezerwatu wyłączone są wydzielenia 43-d, 44-d (opisane jako składnice drewna) oraz wydzielenia 44-f, 49-b-02, 49-d, 50-a-01 (droga leśna z przyległą infrastrukturą).

Obecnie rezerwat obejmuje 15,56 ha, natomiast proponowane powiększenie 201,35 ha, zatem po powiększeniu rezerwat miałby więc powierzchnię około 216,91 ha. Oznacza to, że obecny rezerwat stanowiłby około 7.2% powierzchni obiektu w nowych granicach.

Granica proponowanego powiększenia została poprowadzona w zdecydowanej większości po granicy oddziałów leśnych, dzięki czemu jest czytelna w terenie i możliwa do jednoznacznego opisania w dokumentacji.

Ryc. Granice istniejącego rezerwatu przyrody „Góra Jeleniowska” oraz projektowanego powiększenia na tle podziału powierzchniowego lasu.

W związku z tym, że projektowane powiększenie rezerwatu przyrody Góra Jeleniowska jest w całości położone w obszarze Natura 2000 Ostoja Jeleniowska PLH260028 oraz Jeleniowskim Parku Krajobrazowym i obszary te otaczają teren projektowanego powiększenia, nie proponuje się tworzenia osobnej otuliny dla tego rezerwatu.

5. POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE I PRZYRODNICZE

Góra Jeleniowska znajduje się w Paśmie Jeleniowskim, stanowiącym wschodnie przedłużenie pasma Łysogór. Osiągając wysokość 533 m n.p.m. jest jedną z najwyższych części Gór Świętokrzyskich. Pasmo wykazuje wyraźne podobieństwo do Łysogór pod względem budowy geologicznej, rzeźby, występowania gołoborzy i charakteru szaty roślinnej. Cały analizowany kompleks położony jest w obrębie Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego oraz specjalnego obszaru ochrony siedlisk Natura 2000 Ostoja Jeleniowska PLH260028. Kompleksową charakterystykę walorów przyrodniczych Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego przedstawiono w monografii Parku pod redakcją Świercz (2024).

Położenie rezerwatu wg podziału fizyczno-geograficznego Polski wg Solona i in. (2018):

Megaregion: Pozaalpejska Europa Środkowa

Prowincja: Wyżyny Polskie

Podprowincja: Wyżyna Małopolska

Makroregion: Wyżyna Kielecka

Mezoregion: Góry Świętokrzyskie.

Położenie rezerwatu wg podziału Polski na regiony geobotaniczne (Matuszkiewicz 2008):

Obszar: Europejskie lasy liściaste i mieszane

Prowincja: Środkowoeuropejska

Podprowincja: Środkowoeuropejska Właściwa

Dział: Wyżyn Południowopolskich

Kraina: Gór Świętokrzyskich

Okręg: Gór Świętokrzyskich Właściwych

Podokręg: Pasma Jeleniowskiego.

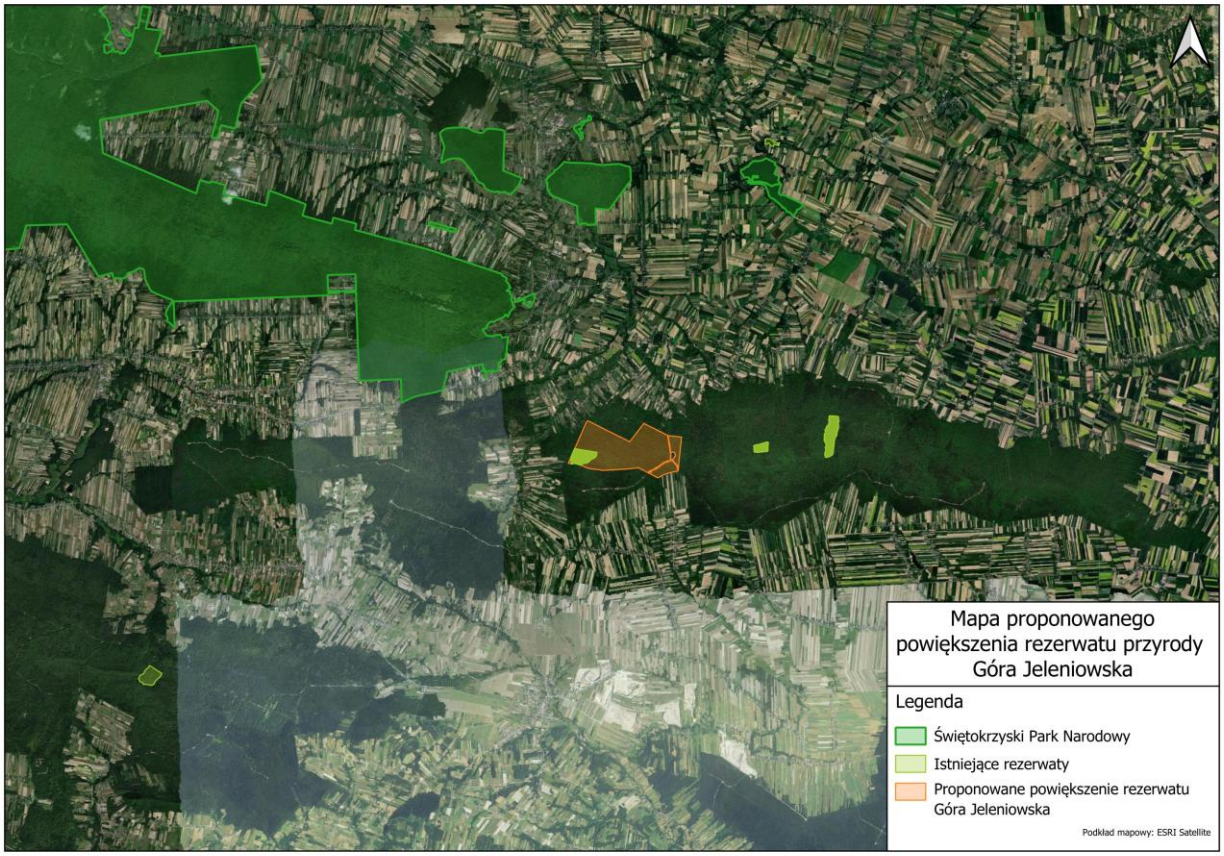
Położenie rezerwatu wg podziału na jednostki przyrodniczo-leśne Polski wg Zielonego i Kliczkowskiej (2012):

Kraina: Małopolska

Mezoregion: Łysogórski.

W skali regionalnej Pasmo Jeleniowskie należy rozpatrywać jako element rozległego układu leśnego Gór Świętokrzyskich, funkcjonalnie powiązanego z kompleksami Łysogór i Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Na tle silnie rolniczo przekształconego krajobrazu znacznej części regionu świętokrzyskiego szczególną wartością tego układu jest zachowana w dużym stopniu przestrzenna ciągłość terenów leśnych. Pomiędzy Pasmem Jeleniowskim a Łysogórami występuje funkcjonalny korytarz ekologiczny, który nie jest rozdzielony rozległymi terenami zabudowanymi ani dużymi kompleksami gruntów rolnych. Jego ciągłość lokalnie przerywają przede wszystkim ciągi komunikacyjne, w tym drogi wojewódzkie, które stanowią bariery o charakterze liniowym, lecz nie powodują całkowitego rozdzielenia kompleksów leśnych. Dzięki temu możliwe jest zachowanie relatywnie krótkich odległości pomiędzy dużymi płatami lasu oraz przemieszczanie się organizmów związanych ze środowiskiem leśnym.

Zwiększenie powierzchni ochrony rezerwatowej na Górze Jeleniowskiej wzmacniałoby ciągłość ekologiczną tego układu i tworzyło większą ostoję dla organizmów związanych ze starymi lasami. Ma to znaczenie zwłaszcza dla gatunków zależnych od drzew weteranów, dziupli, martwego drewna oraz stabilnego mikroklimatu wnętrza lasu, których populacje funkcjonują w skali większej niż granice pojedynczych niewielkich rezerwatów. Powiększony rezerwat mógłby pełnić funkcję jednego z kluczowych elementów sieci ekologicznej Gór Świętokrzyskich, zwiększając powierzchnię siedlisk o wysokiej jakości i ułatwiając dyspersję gatunków pomiędzy Świętokrzyskim Parkiem Narodowym a lasami Pasma Jeleniowskiego.

Ryc. Mapa proponowanego powiększenia rezerwatu przyrody na tle zdjęć satelitarnych. Warto zauważyć ciągłość leśnego korytarza ekologicznego pomiędzy Świętokrzyskim Parkiem Narodowym na północnym zachodzie, a Pasmem Jeleniowskim na wschodzie.

6. GEOLOGIA, GEOMORFOLOGIA I WALORY PRZYRODY NIEOŻYWIONEJ

Góra Jeleniowska stanowi jeden z bardziej interesujących pod względem geologicznym i geomorfologicznym fragmentów Pasma Jeleniowskiego. Jej masyw, podobnie jak zasadnicza część głównego grzbietu pasma, zbudowany jest z górnokambryjskich piaskowców kwarcytowych formacji z Wiśniówki. Są to skały bardzo silnie scementowane, o niewielkiej porowatości i wyjątkowo dużej odporności na wietrzenie, dzięki czemu odgrywają zasadniczą rolę w kształtowaniu współczesnej rzeźby najwyższych partii pasma (Urban i in. 2024). W profilu stoków występują grube pakiety odpornych piaskowców, rozdzielane warstwami skał ilastych i mułowcowych o mniejszej odporności. Zróżnicowanie to znajduje bezpośrednie odzwierciedlenie w morfologii stoków, na których wykształciły się charakterystyczne załomy, progi i formy skałkowe (Kowalczewski 1973; Urban i in. 2024).

W partiach przyszczytowych i na stokach Góry Jeleniowskiej występują naturalne wychodnie piaskowców kwarcytowych, grzędy i ostańce skalne oraz nagromadzenia ostrokrawędzistych bloków (Urban 1977; Urban i in. 2024). W obrębie obecnego rezerwatu udokumentowano dwie grupy naturalnych form skalnych. Większa z nich tworzy grzędę o długości około 20 m, szerokości około 12 m i wysokości dochodzącej do 5 m. Towarzyszą jej rozwaliska skalne oraz rumowiska blokowe, miejscami tworzące gołoborza o miąższości około 4 m (Państwowy Instytut Geologiczny – PIB, Centralny Rejestr Geostanowisk Polski, karta nr 006466). Formy te są rezultatem zarówno właściwości litologicznych skał, jak i ich intensywnego spękania oraz długotrwałych procesów denudacyjnych (Urban i in. 2024).

Szczególnie istotnym elementem georóżnorodności Góry Jeleniowskiej jest czytelny system spękań piaskowców. Jego przebieg zaznacza się nie tylko w obrębie poszczególnych wychodni, lecz także w rzeźbie stoków, gdzie miejscami powstają charakterystyczne, nieregularne i „piłaste" załomy skalne (Urban i in. 2024). Na wychodniach obserwowane są ponadto żyły i żyłki kwarcowe, w tym grubsza żyła kwarcowa przecinająca piaskowce na wschodnim stoku Góry Jeleniowskiej, a lokalnie także mineralizacja związana z tlenkami żelaza. Skały zachowują również struktury pozwalające analizować warunki ich powstawania i późniejszych deformacji tektonicznych (Orłowski 1968; Urban i in. 2024).

Istotną częścią walorów geomorfologicznych masywu są rumowiska skalne i pokrywy stokowe. Ich rozwój związany jest przede wszystkim z plejstoceńskimi warunkami peryglacjalnymi, kiedy wielokrotne zamarzanie i rozmarzanie podłoża prowadziło do intensywnego wietrzenia mechanicznego piaskowców, rozpadu wychodni skalnych oraz przemieszczania materiału po stokach (Klatka 1962; Urban i in. 2024). W efekcie powstały pokrywy gruzowo-blokowe, gołoborza oraz osady zwietrzelinowo-deluwialne, które do dziś stanowią czytelny zapis rozwoju rzeźby Pasma Jeleniowskiego w warunkach chłodnego klimatu plejstocenu (Klatka 1962; Kosmowska-Suffczyńska 1972; Urban i in. 2024).

Podsumowując, obszar Góry Jeleniowskiej stanowi dobrze zachowany przykład zależności pomiędzy budową geologiczną, tektoniką, odpornością skał na wietrzenie i współczesną morfologią stoków Pasma Jeleniowskiego (Urban i in. 2024). Zespół tych cech posiada wysoką wartość naukową, dokumentacyjną, dydaktyczną i krajobrazową (Wróblewski 2000), a formy skalne i rumowiska należą do podstawowych elementów przyrody nieożywionej, które uzasadniają w większym stopniu objęcie szczytowych partii Góry Jeleniowskiej ochroną rezerwatową.

7. AKTUALNE UŻYTKOWANIE TERENU, GOSPODARCZE I SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA ZWIĄZANE Z UTWORZENIEM REZERWATU

Obszar projektowanego powiększenia rezerwatu przyrody „Góra Jeleniowska" stanowi zwarty kompleks leśny pozostający w zarządzie Nadleśnictwa Łagów. Z łącznej powierzchni projektowanego rezerwatu wynoszącej 216,91 ha, 15,56 ha znajduje się już w granicach istniejącego rezerwatu przyrody „Góra Jeleniowska", natomiast 201,35 ha stanowią grunty leśne proponowane do objęcia ochroną rezerwatową. Obszar ten jest obecnie użytkowany w ramach prowadzonej gospodarki leśnej.

Gospodarka leśna prowadzona jest w oparciu o Plan Urządzenia Lasu Nadleśnictwa Łagów na lata 2017–2026. Wszystkie wydzielenia projektowanego powiększenia posiadają status lasów ochronnych – glebochronnych, wodochronnych lub jednocześnie glebo- i wodochronnych (BDL 2026).

Planowane działania gospodarcze są zróżnicowane w zależności od wieku i struktury drzewostanu. W starszych buczynach, z których znaczna część znajduje się w klasie odnowienia, zaplanowano przede wszystkim rębnie złożone – rębnię stopniową gniazdową udoskonaloną IVD oraz rębnię stopniową IVa, często w połączeniu z czyszczeniami późnymi w powstających odnowieniach. W młodszych lub znajdujących się na wcześniejszych etapach rozwoju drzewostanach przewidziano przede wszystkim trzebieże późne oraz zabiegi pielęgnacyjne. Pododdziały 43-b (3,67 ha) i 49-a (5,56 ha) stanowią fragmenty bez zaplanowanych wskazówek gospodarczych (BDL 2026). Powiększenie rezerwatu oznaczałoby zatem przede wszystkim wyłączenie 192,12 ha zwartego kompleksu leśnego z planowego użytkowania gospodarczego, w tym odstąpienie od realizacji rębni, trzebieży i innych zabiegów ukierunkowanych na pozyskanie drewna lub kształtowanie drzewostanów według celów gospodarki leśnej.

Jest to szczególnie istotne ze względu na wiek drzewostanów. Wiele spośród zaplanowanych rębni dotyczy buczyn liczących obecnie 120–149 lat (BDL 2026), a więc drzewostanów wchodzących w fazę, w której z punktu widzenia ochrony przyrody szczególnie istotne staje się zachowanie starych drzew do ich naturalnej śmierci i rozpadu. Rezygnacja z użytkowania gospodarczego umożliwiłaby dalszy spontaniczny rozwój drzewostanów oraz stopniowy wzrost zasobów drzew biocenotycznych, drzew dziuplastych i martwego drewna (Paillet i in. 2010; Nagel i in. 2025).

Poza funkcją gospodarczą lasy Góry Jeleniowskiej pełnią również istotne funkcje społeczne i rekreacyjne. Przez masyw przebiega Główny Szlak Świętokrzyski im. Edmunda Massalskiego, stanowiący jeden z głównych pieszych szlaków górskich regionu. Ponadto przez obszar Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego wyznaczono przyrodniczą ścieżkę dydaktyczną „Stary Skoszyn – Szczytniak – Góra Jeleniowska – Paprocice" o długości 9,5 km, której jednym z przystanków jest rezerwat przyrody „Góra Jeleniowska" (ZŚiNPK 2026). Obszar jest również wykorzystywany do rekreacyjnego zbioru grzybów i innych pożytków leśnych. Potencjalne uwarunkowania społeczne związane z powiększeniem rezerwatu mogą zatem dotyczyć przede wszystkim zasad poruszania się po jego terenie oraz możliwości dalszego korzystania z pożytków leśnych. Zakłada się takie określenie przez Regionalną Dyrekcję Ochrony Środowiska zasad udostępnienia powiększonego rezerwatu, aby – w zakresie możliwym do pogodzenia z celami ochrony – zachować dotychczasowe funkcje rekreacyjne obszaru i ograniczyć społeczne skutki zmiany formy ochrony. Najistotniejszą zmianą wynikającą z powiększenia rezerwatu będzie więc ograniczenie gospodarki leśnej i gospodarki łowieckiej, a nie eliminacja rekreacyjnego wykorzystania tego kompleksu.

Objęcie ochroną rozległego kompleksu starych lasów Góry Jeleniowskiej może jednocześnie stanowić dodatkowy czynnik wzmacniający turystyczną i edukacyjną rangę Pasma Jeleniowskiego. Rezerwat o powierzchni ponad 200 ha, chroniący zarówno starodrzew bukowo-jodłowy, jak i gołoborza, wychodnie skalne, łęgi oraz związane z nimi rzadkie gatunki, mógłby stanowić jeden z najważniejszych obiektów przyrodniczych wschodniej części Gór Świętokrzyskich. Udostępnienie rezerwatu powinno być zatem zaprojektowane tak, aby zachować możliwość ruchu turystycznego po wyznaczonych trasach przy jednoczesnym ograniczeniu rozpraszania ruchu na wrażliwe rumowiska, skałki i fragmenty starodrzewu. Powiększenie rezerwatu nie musi oznaczać wyłączenia całego obszaru z użytkowania turystycznego; sposób udostępnienia może zostać uregulowany przez właściwy organ w zgodzie z potrzebami ochrony.

Proponuje się zatem udostępnienie rezerwatu do ruchu pieszego nie tylko po istniejących znakowanych szlakach, lecz również na pozostałym obszarze, na zasadach określonych przez Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska, a także wyznaczenie całego rezerwatu jako miejsca dopuszczonego do amatorskiego zbioru nieobjętych ochroną gatunkową grzybów oraz innych płodów runa leśnego. Rozwiązanie takie wymaga odpowiedniego aktu RDOŚ, ponieważ art. 15 ust. 1 pkt 13 i 15 ustawy o ochronie przyrody ustanawia co do zasady zakaz zbioru dziko występujących roślin i grzybów oraz ruchu pieszego poza miejscami i trasami wyznaczonymi przez właściwy

organ. Nie proponuje się natomiast udostępniania obszaru do prowadzenia regularnej gospodarki leśnej ani polowań, poza ewentualnymi działaniami interwencyjnymi uzasadnionymi bezpośrednio potrzebami ochrony przyrody lub bezpieczeństwa powszechnego.

Takie podejście nie jest rozwiązaniem precedensowym. W ostatnich latach w nowych i istniejących rezerwatach stosowano rozwiązania pozwalające zachować tradycyjne korzystanie z lasu. Przykładowo Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Bydgoszczy w 2025 r. udostępnił cały obszar rezerwatu „Dolina Zamrzonki" do ruchu pieszego w celu indywidualnego zbioru określonych owoców runa i grzybów jadalnych, a Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Białymstoku w 2025 r. udostępnił cały obszar nowo utworzonego rezerwatu „Połomin" do amatorskiego zbioru niechronionych grzybów jadalnych, wskazując w uzasadnieniu, że kontynuacja takiego użytkowania nie stoi w sprzeczności z celem ochrony rezerwatu. Rozwiązania te pokazują, że współczesna ochrona rezerwatowa może łączyć ochronę procesów naturalnych z zachowaniem tych form użytkowania społecznego, które nie powodują istotnego zagrożenia dla przedmiotów ochrony.

8. CHARAKTERYSTYKA DRZEWOSTANÓW

Drzewostany budujące ekosystemy leśne projektowanego, powiększonego rezerwatu przyrody „Góra Jeleniowska" wyróżniają się przede wszystkim wysokim wiekiem, zdecydowaną dominacją buka zwyczajnego oraz znacznym zróżnicowaniem wiekowym i pionowym. W wielu wydzieleniach obok starej warstwy drzew występują młodsze piętra, podrost i nalot, przede wszystkim buka i jodły, co nadaje kompleksowi charakter wielogeneracyjny.

Podstawowym gatunkiem lasotwórczym jest buk zwyczajny *Fagus sylvatica*. Na obszarze projektowanego powiększenia jest on gatunkiem panującym na około 181,60 ha, tj. 90,2% powierzchni. Drugim podstawowym gatunkiem jest jodła pospolita *Abies alba*, dominująca na około 16,08 ha (8,0%), jednak jej rzeczywisty udział w strukturze kompleksu jest znacznie większy, ponieważ bardzo często występuje jako domieszka górnej warstwy, buduje drugie piętro, podrost i nalot. W wilgotniejszych obniżeniach terenu występują drzewostany z dominacją olszy czarnej, zajmujące około 3,67 ha (1,8%). W domieszce występują ponadto m.in. jawor, grab, brzoza, świerk, dęby, klon zwyczajny, osika, jesion, sosna i modrzew (BDL 2026).

Szczególnie istotnym walorem, przemawiającym za objęciem dodatkowej powierzchni ochroną rezerwatową, jest wiek drzewostanu. Średni wiek gatunku panującego na obszarze projektowanego powiększenia wynosi około 118 lat. Dla porównania, średni wiek drzewostanów w

Paśmie Jeleniowskim to ok. 88 lat (98 lat dla buczyn) (BDL 2026). Około 70% powierzchni powiększenia zajmują drzewostany, w których gatunek panujący osiąga co najmniej 120 lat, natomiast około 55% powierzchni stanowią drzewostany z gatunkiem panującym w wieku co najmniej 130 lat. Najstarszą generację drzew wykazaną w opisach taksacyjnych stanowi 149-letni buk w wydzieleniu 44b. W oddziale tym znajdują się buki, jawory i klony, które osiągnęły minimalne wymiary dla pomników przyrody (dane własne, niepublikowane).

Struktura pionowa drzewostanów jest na znacznej części powierzchni wyraźnie zróżnicowana. Obok drzewostanów jednopiętrowych występują fragmenty dwu, a nawet wielopiętrowe, wraz z podrostem oraz nalotem. Szczególnie widoczne jest to w starych buczynach poddawanych dotychczas rębniom złożonym. Zróżnicowanie piętrowe zwiększa złożoność struktury przestrzennej lasu i tworzy warunki do jego dalszego spontanicznego różnicowania. Obecność młodszych generacji sprawia również, że rozpad górnego piętra może prowadzić do stopniowej wymiany pokoleniowej, a nie do jednoczesnego rozpadu całego drzewostanu.

Objęcie większej powierzchni ochroną rezerwatową umożliwiłoby pozostawienie obecnej generacji ponad 130-letnich buków i jodeł do faz późnej starości, naturalnego zamierania i rozpadu. W kolejnych dziesięcioleciach powinno prowadzić to do wzrostu liczby drzew o bardzo dużych rozmiarach, drzew dziuplastych i innych drzew biocenotycznych, a także złomów, wykrotów oraz martwego drewna, co będzie miało istotne znaczenie dla zachowania różnorodności biologicznej obszaru**.**

9. ZBIOROWISKA ROŚLINNE I SIEDLISKA PRZYRODNICZE

Teren projektowanego powiększenia rezerwatu tworzy spójny przestrzennie układ zbiorowisk roślinnych, obrazujący stopniowe przechodzenie zbiorowisk związanych z wilgotnymi obniżeniami i ciekami przez grądy do dominujących na stokach buczyn. Według uproszczonej inwentaryzacji przeprowadzonej na potrzeby niniejszego opracowania, obszarze przeważa żyzna buczyna *Dentario glandulosae-Fagetum*, zajmująca ok. (201,29 ha; 92,8% powierzchni), płynnie przechodząca w kierunku wschodnim i południowo-wschodnim w grąd *Tilio-Carpinetum* (ok. 10,90 ha; 5,0%). Obniżenia terenu porasta łęg jesionowo-olszowy *Fraxino-Alnetum* (4,72 ha; 2,2%). Granice pomiędzy poszczególnymi jednostkami nie zawsze mają charakter ostry. W wielu miejscach obserwowane są postacie przejściowe, wynikające z lokalnego zróżnicowania trofii, uwilgotnienia, ekspozycji, nachylenia stoków oraz właściwości podłoża. Takie układy mozaikowe

i gradientowe dobrze odpowiadają specyfice lasów Gór Świętokrzyskich, w których na stosunkowo niewielkich odległościach kontaktują się zbiorowiska o charakterze górskim, wyżynnym i niżowym.

Podstawową jednostką fitosocjologiczną porastającą teren jest żyzna buczyna karpacka. Zbiorowisko to pokrywa przeważającą część masywu Góry Jeleniowskiej, jednak nie wszędzie występuje w postaci typowej. Lokalnie, szczególnie w górnej partii masywu zaznaczają się formy uboższe florystycznie i bardziej acidofilne, stanowiące silne nawiązania w kierunku kwaśnych buczyn związku *Luzulo-Fagion*, miejscami również w kierunku grądu, co uwydatnia się poprzez odnotowanie graba w warstwie podrostu. Żyzne buczyny wykształcone na Górze Jeleniowskiej stanowią jedne z najlepiej zachowanych tego typu zbiorowisk w Górach Świętokrzyskich.

Obserwowane w warunkach Góry Jeleniowskiej grądy cechuje wysoki udział buka. Są to wąskie fragmenty, stanowiące naturalny pas przejściowy pomiędzy silnie uwilgotnioną doliną potoku, a żyzną buczyną porastającą stoki.

Zbiorowisko łęgu jesionowo-olszowego przybiera formę wąskiego pasa, obejmującego obszar strumienia, który oddziela Górę Jeleniowską od pozostałej części Pasma Jeleniowskiego. Warto wspomnieć, że miejscami układ fitosocjologiczny jest bardziej złożony i ma charakter mozaikowo-przejściowy: obok płatów *Fraxino-Alnetum*, występują fragmenty odpowiadające łęgowi podgórskiemu *Carici remotae-Fraxinetum*, a ich wzajemne przenikanie jest uzależnione od lokalnej dynamiki wód, charakteru cieku, wysięków i stopnia zabagnienia podłoża.

Wszystkie wyróżnione powyżej zbiorowiska należą do siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej tj. 9130, 9170, 91E0. Powierzchnie poszczególnych zbiorowisk wskazano w tabeli poniżej.

Tab. 1. Siedliska przyrodnicze Natura 2000 i zbiorowiska roślinne projektowanego rezerwatu Góra Jeleniowska (dane własne, niepubl.).

Kod siedliska	Zbiorowisko roślinne	Powierzchnia [ha]	Udział [%]
9130	Dentario glandulosae-Fagetum	201,29	92,8
9170	Tilio-Carpinetum	10,9	5,0
91E0*	Fraxino-Alnetum	4,72	2,2

*siedlisko priorytetowe

Istotnym elementem wartości powiększanego rezerwatu jest jego funkcja wodochronna, która dotyczy nie tylko siedliska przyrodniczego 91E0, lecz całego układu przestrzennego. W opisach taksacyjnych około 33,57 ha powierzchni projektowanego powiększenia posiada kategorię lasów wodochronnych, a pozostała dominująca część pełni przede wszystkim funkcje

glebochronne (BDL 2026). Z ekologicznego punktu widzenia funkcje te są jednak ściśle powiązane: ograniczenie erozji na stokach, utrzymanie trwałej pokrywy leśnej i niezakłóconej warstwy próchnicznej bezpośrednio wpływa na tempo spływu powierzchniowego, infiltrację wody oraz wielkość ładunku mineralnego i biogenów docierających do lokalnych cieków.

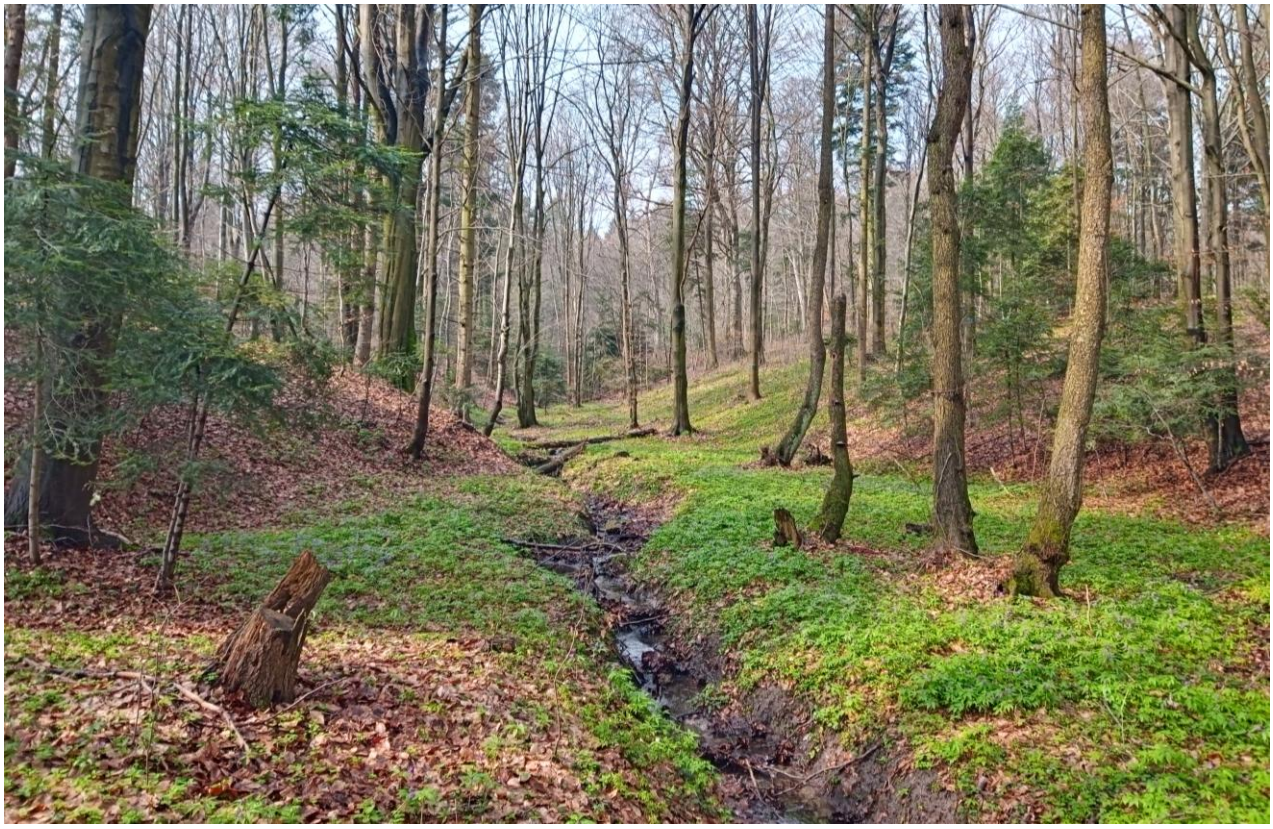
Najbardziej bezpośrednią rolę w ochronie wód pełnią fragmenty łęgów związane z ciekiem wodnym, wilgotnymi obniżeniami stanowiącymi miejsca koncentracji wód. Łęgi tworzą naturalny bufor pomiędzy ekosystemem wodnym a lasami stokowymi: spowalniają odpływ, przechwytują część materiału transportowanego ze stoków, zwiększają retencję w strefie przyciekowej, stabilizują wilgotny mikroklimat oraz osłaniają koryta przed gwałtownymi zmianami warunków termicznych i świetlnych. Zachowanie naturalnej struktury drzewostanu, runa, ściółki i martwego drewna w bezpośrednim sąsiedztwie cieków ogranicza również erozję. Objęcie ochroną fragmentu cieku wodnego ma dodatkowo ważne znaczenie wobec stosunkowo ubogiej sieci hydrologicznej Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego.

Fot. Żyzna buczyna karpacka. Fot. Jakub Wyka.

Fragment potoku w oddz. 43. Fot. Jakub Wyka.

Fot. Grąd w oddz. 49-a. Fot. Jakub Wyka.

10. FLORA

Flora naczyniowa Góry Jeleniowskiej pozostaje ściśle związana z mozaiką siedlisk leśnych i zróżnicowaniem warunków troficznych masywu. W istniejącym rezerwacie wyróżniono żyzną buczynę karpacką oraz kwaśną buczynę, natomiast dane dla projektowanego powiększenia wskazują dodatkowo na obecność grądów i łęgów. O gradiencie zbiorowisk roślinnych wspomniano w rozdziale 9. Zbiorowiska roślinne i siedliska przyrodnicze. Taki układ zwiększa bogactwo florystyczne obszaru i, co przy stosunkowo niewielkich deniwelacjach charakterystycznych dla Gór Świętokrzyskich jest szczególnie cenne, pozwala na współwystępowanie na niewielkiej przestrzeni gatunków związanych z siedliskami o wyraźnie odmiennym trofizmie i stopniu uwilgotnienia.

Największą wartość florystyczną obszaru stanowią gatunki związane z zachowanymi zbiorowiskami leśnymi, przede wszystkim żyznymi buczynami i grądami. Szczególnie charakterystyczny jest bogaty aspekt wiosenny runa, tworzony przez geofity rozwijające się przed pełnym zwarciem koron drzew. Uzupełniają go gatunki związane z wilgotnymi dolinkami i ciekami oraz rośliny siedlisk skalnych. Zróżnicowanie to odzwierciedla mozaikę warunków siedliskowych występujących na stosunkowo niewielkiej powierzchni masywu.

Szczególnie charakterystycznym elementem flory projektowanego rezerwatu jest bogaty aspekt wiosenny runa. Spotkać tam można m.in.: zawilca żółtego *Anemone ranunculoides*, występujące łanami kokorycz pustą *Corydalis cava*, kokorycz pełną *Corydalis solida*, żywiec gruczołowaty *Dentaria glandulosa*, miodunkę miękkowłosą *Pulmonaria mollis* czy śnieżyczkę przebiśnieg *Galanthus nivalis* (dane własne, niepublikowane).

Potwierdzeniem wysokiej wartości florystycznej obszaru są gatunki wykazane w kwadracie EE7733 siatki ATPOL na Górze Jeleniowskiej przez Przemyskiego i Starusa (2024). Kwadrat obejmuje w prawdzie zasięgiem nieco większy obszar, jednakże środek powierzchni przypada dokładnie na szczyt Góry Jeleniowskiej. Spośród gatunków związanych ze środowiskiem leśnym, autorzy wskazują 11 taksonów określanych jako rzadkie, zagrożone i ginące oraz podlegające ochronie prawnej, spośród których sześć posiada kategorię VU na regionalnej czerwonej liście Wyżyny Małopolskiej: kokorycz pusta, śnieżyczka przebiśnieg, bodziszek żałobny, tojeść gajowa, paprotnik kolczysty i miodunka miękkowłosa. Trzy kolejne – kokorycz pełna, żywiec gruczołowaty i wierzbownica wzgórzowa – mają kategorię NT, a zawilec żółty kategorię LC. Miodunka miękkowłosa ma ponadto w tabeli kategorię VU także w skali kraju. Dodatkowo, paprotnik kolczysty objęty jest ochroną ścisłą, a śnieżyczka przebiśnieg i gruszyczka zielonawa znajdują się pod ochroną częściową.

Tab. 2. Wybrane cenne gatunki flory Góry Jeleniowskiej (wg Przemyski i Starus 2024)*.

Nazwa łacińska	Nazwa polska	Czerwona lista roślin naczyniowych Wyżyny Małopolskiej (Bróż i Przemyski 2009)	Polska czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych (Kaźmierczakowa i in. 2016)	Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Dz.U. 2014 poz. 1409)	Grupa siedliskowa
Anemone ranunculoides	zawilec żółty	LC	–	–	Leśne
Corydalis cava	kokorycz pusta	VU	–	–	Leśne
Corydalis solida	kokorycz pełna	NT	–	–	Leśne
Dentaria glandulosa	żywiec gruczołowaty	NT	–	–	Leśne
Epilobium collinum	wierzbownica wzgórzowa	NT	–	–	Szczelin skalnych
Galanthus nivalis	śnieżyczka przebiśnieg	VU	–	Ocz	Leśne
Geranium phaeum	bodziszek żałobny	VU	–	–	Leśne
Lysimachia nemorum	tojeść gajowa	VU	–	–	Leśne

Nazwa łacińska	Nazwa polska	Czerwona lista roślin naczyniowych Wyżyny Małopolskiej (Bróż i Przemyski 2009)	Polska czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych (Kaźmierczakowa i in. 2016)	Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 w sprawie ochrony gatunkowej roślin (Dz.U. 2014 poz. 1409)	Grupa siedliskowa
Polystichum aculeatum	paprotnik kolczysty	VU	–	Oś	Leśne
Pulmonaria mollis	miodunka miękkowłosa	VU	VU	–	Leśne
Pyrola chlorantha	gruszyczka zielonawa	–	–	Ocz	Leśne

*dane dotyczą kwadratu ATPOL EE7733 obejmującym w całości Górę Jeleniowską

Poza wyżej wymienionymi, z ciekawszych gatunków roślin stwierdzono m.in. wawrzynka wilczełyko *Daphne mezereum* (ochr. częściowa) oraz okazałe pnącza bluszczu *Hedera helix*, przekraczające średnicę 5 cm. Na uwagę zasługują również okazałe buki, jawory i klony zwyczajne, których wymiary niejednokrotnie spełniają kryteria objęcia ochroną w formie pomników przyrody (obserwacje własne).

Z punktu widzenia projektowanego powiększenia szczególnie istotne jest współwystępowanie na jednym obszarze licznej grupy gatunków typowych dla żyznych lasów liściastych, w tym gatunków regionalnie zagrożonych i bliskich zagrożenia. Objęcie ochroną większego, zwartego kompleksu leśnego stworzy warunki do trwałego zachowania tych gatunków poprzez utrzymanie właściwego dla nich mikroklimatu, stosunków wodnych oraz naturalnej struktury runa i drzewostanu.

Fot. Miodunka miękkowłosa Pulmonaria mollis, *z obszaru Góry Jeleniowskiej. Fot. Jakub Wyka.*

Fot. Zawilec żółty. Fot. Jakub Wyka.

Fot. Bluszcz pospolity (Hedera helix). Fot. Jakub Wyka.

11. MYKOFLORA

Wartość mykologiczna Góry Jeleniowskiej została dobrze udokumentowana w opracowaniu Łuszczyńskiego (2024). Obszar wyróżnia się na tle Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego bardzo wysokim bogactwem gatunkowym. Na Górze Jeleniowskiej stwierdzono występowanie szeregu cennych gatunków grzybów wielkoowocnikowych, w tym gatunków figurujących na krajowych i regionalnych czerwonych listach. Do szczególnie wartościowych należą czernidłówka szarobiała *Coprinopsis narcotica* (E – wymierający w skali kraju), grzybówka cuchnąca *Phloeomana minutula* oraz świecznik rozgałęziony *Artomyces pyxidatus* (V – narażone), a także ciżmówka płaska *Crepidotus applanatus* i szyszkowiec łuskowaty *Strobilomyces strobilaceus* (R – rzadkie). Świecznik rozgałęziony posiada ponadto kategorię R na czerwonej liście grzybów Gór Świętokrzyskich. Szczególne znaczenie ma szyszkowiec łuskowaty, będący gatunkiem objętym w Polsce ochroną częściową.

Szczególne znaczenie dla ochrony mykobioty mają mikrosiedliska tworzone przez martwe i zamierające drzewa, pnie, pniaki, karpy, gałęzie, ściółkę oraz inne szczątki organiczne.

Łuszczyński (2024) wskazuje na potrzebę pozostawiania martwego drewna i ograniczania ingerencji w pokrywę dna lasu. Do zagrożeń zalicza m.in. gospodarkę leśną, przebudowę drzewostanów, niewielką ilość grubizny pozostawianej do całkowitego rozkładu, uszkadzanie runa i ściółki oraz utratę siedlisk. Autor podkreśla, że skuteczna ochrona grzybów ma przede wszystkim charakter biocenotyczny i wymaga zachowania zróżnicowania siedliskowego oraz naturalnych procesów ekologicznych.

Znaczenie Góry Jeleniowskiej jako ostoi organizmów związanych z lasami o wysokim stopniu naturalności potwierdzają również badania lichenologiczne. W Jeleniowskim Parku Krajobrazowym stwierdzono około 190 gatunków porostów, z czego około 90 związanych jest z korą drzew. Łubek (2024) wskazuje, że najbogatsza biota porostów, obejmująca ponad 50 gatunków i około 60% epifitycznej bioty badanego obszaru, występuje w rezerwacie Szczytniak i na obszarze gołoborzy Góry Jeleniowskiej.

Szczególnie istotnym elementem siedliskowym jest stojące martwe drewno. Łubek (2024) określa stojące złomy jako cenne siedlisko bardzo rzadkich gatunków z rodzaju Chaenotheca, zaliczanych do grupy porostów puszczańskich. W Jeleniowskim Parku Krajobrazowym tego rodzaju podłoże występuje bardzo rzadko, przede wszystkim w granicach rezerwatów Szczytniak, Małe Gołoborze i Góra Jeleniowska. Na takim substracie stwierdzono m.in. *Chaenotheca brunneola*, *Ch. furfuracea*, *Ch. xyloxena* oraz *Lecanora saligna*.

Góra Jeleniowska posiada również siedliska porostów naskalnych związane z wychodniami i rumowiskami piaskowców kwarcytowych, m.in. *Lecanora polytropa*, *Porpidia soredizodes* i *Rhizocarpon geographicum* (Łubek 2024). W skali całego Parku większość gatunków rzadkich ogranicza swoje występowanie do obszarów objętych ochroną rezerwatową, co wskazuje na szczególne znaczenie zachowania na większym obszarze starych drzew oraz zasobów martwego drewna.

12. FAUNA

Fauna projektowanego powiększenia obejmuje liczną grupę gatunków związanych ze starymi, złożonymi strukturalnie drzewostanami, obecnością martwego i zamierającego drewna, drzew dziuplastych oraz zachowaniem ciągłości dużego kompleksu leśnego. Przekazane dane terenowe wskazują na szczególnie wysoką wartość entomologiczną i ornitologiczną obszaru oraz na jego znaczenie dla wybranych gatunków związanych ze starymi lasami i martwym drewnem.

W granicach projektowanego powiększenia stwierdzono zgniotka cynobrowego *Cucujus cinnaberinus* (okazy zebrane na martwym drewnie w sąsiedztwie potoku oraz w partiach przyszczytowych, poza istniejącym rezerwatem, dane własne, niepublikowane) oraz ponurka Schneidera *Boros schneideri* (okaz stwierdzony w partii przyszczytowej, poza istniejącym rezerwatem, dane własne, niepublikowane). Są to gatunki saproksyliczne chrząszczy, związane z drzewostanami o wysokim stopniu naturalności i z ciągłością zasobów martwego oraz zamierającego drewna. Ich obecność stanowi szczególnie silny argument za ochroną pełnego cyklu rozwojowego drzewostanów, w tym faz starzenia, zamierania i rozpadu.

Ponadto, analiza danych z portalu iNaturalist pozwoliła na stwierdzenie np. biegacza złotozielonego *Carabus auronitens* (gatunek leśny związany z chłodnymi i wilgotnymi siedliskami).

Awifauna stanowi jeden z ważniejszych elementów uzasadniających powiększenie rezerwatu „Góra Jeleniowska". Znaczenie tego obszaru wynika zarówno ze stwierdzenia gatunków rzadkich w skali Krainy Gór Świętokrzyskich, jak i z występowania zespołu ptaków związanych ze starymi, zróżnicowanymi strukturalnie lasami bukowymi i bukowo-jodłowymi, obecnością drzew dziuplastych oraz martwego i zamierającego drewna.

W granicach projektowanego powiększenia stwierdzono puszczyka uralskiego *Strix uralensis*, dzięcioła białogrzbietego *Dendrocopos leucotos*, włochatkę *Aegolius funereus*, sóweczkę *Glaucidium passerinum*, dzięcioła zielonosiwego *Picus canus*, muchołówkę małą *Ficedula parva*, dzięcioła czarnego *Dryocopus martius,* orzechówkę *Nucifraga caryocatactes* czy siniaka *Columba oenas* (dane własne, niepublikowane). Z punktu widzenia ochrony przyrody szczególne znaczenie ma współwystępowanie kilku gatunków w skali regionalnej skrajnie nielicznych lub bardzo nielicznych oraz jednoczesna obecność gatunków wskaźnikowych dojrzałych lasów, zależnych od starych drzew, dziupli i martwego drewna.

Jednocześnie z informacji ustnych otrzymanych przez wykonawców badań nad fauną istniejącego rezerwatu Góra Jeleniowska, oprócz siniaka, żaden z wyżej wymienionych gatunków nie jest gatunkiem lęgowym obszaru dotychczas objętego ochroną rezerwatową (M. Mandziak, informacja ustna).

Fot. Dzięcioł czarny. Fot. Jakub Wyka

Spośród chronionych gatunków ssaków w obszarze projektowanego powiększenia stwierdzono popielicę *Glis glis* oraz wilka *Canis lupus* (dane własne, niepublikowane). Popielica jest gatunkiem silnie związanym z dojrzałymi lasami liściastymi i mieszanymi o dobrze rozwiniętej strukturze drzewostanu. Występowanie wilka należy rozpatrywać przede wszystkim w skali funkcjonalnej całego kompleksu leśnego Pasma Jeleniowskiego, z uwzględnieniem jego roli jako obszaru przemieszczania się, żerowania i potencjalnie innych elementów użytkowania przestrzeni przez gatunek.

Fot. Jeden z obserwowanych na Górze Jeleniowskiej wilków. Fot. Jakub Wyka.

Góra Jeleniowska wraz z otaczającymi ją terenami leśnymi stanowi istotną ostoję herpetofauny Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego, szczególnie gadów. Na stanowisku obejmującym szczyt Góry Jeleniowskiej i przyległe lasy stwierdzono łącznie 6 gatunków płazów i gadów, co odpowiada około 43% wszystkich gatunków herpetofauny wykazanych w granicach Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego. Szczególnie wysoka jest reprezentacja gadów – występowały tu cztery z pięciu gatunków stwierdzonych w całym parku, tj. jaszczurka zwinka

Lacerta agilis, jaszczurka żyworodna *Zootoca vivipara*, padalec zwyczajny *Anguis fragilis* oraz żmija zygzakowata *Vipera berus* (Wojdan 2024). Wszystkie wymienione gatunki objęte są ochroną gatunkową. Jaszczurka zwinka jest ponadto gatunkiem wymienionym w załączniku IV Dyrektywy Siedliskowej. Wśród płazów na Górze Jeleniowskiej stwierdzono ropuchę szarą *Bufo bufo* i żabę trawną *Rana temporaria*, należące do najbardziej rozpowszechnionych przedstawicieli tej grupy w parku krajobrazowym (Wojdan 2024).

Tab. 3. Najcenniejsze gatunki ptaków stwierdzone w obszarze projektowanego powiększenia rezerwatu na tle danych literaturowych.

Gatunek	Status w Krainie Gór Świętokrzyskich (Chmielewski i in. 2005)	Jeleniowski Park Krajobrazowy (Mandziak i in. 2024)	Znaczenie dla projektu powiększenia rezerwatu Góra Jeleniowska
puszczyk uralski *Strix uralensis*	skrajnie nielicznie lęgowy	2–3 pary	gatunek rzadki regionalnie; ważny argument dla ochrony rozległych, dojrzałych kompleksów leśnych i łączności ze ŚPN
włochatka *Aegolius funereus*	współcześnie skrajnie nielicznie lęgowa	1–2 pary	zależna od odpowiedniej podaży dużych dziupli; jej trwałość wspiera obecność dzięcioła czarnego i starych drzew
dzięcioł białogrzbiety *Dendrocopos leucotos*	skrajnie nieliczny ptak lęgowy; regionalnie znano min. 9–10 stanowisk	nie wykazany	jeden z najsilniejszych wskaźników wartości starych buczyn i zasobów martwego drewna; współczesne stwierdzenie w obszarze projektu ma wysoką rangę
sóweczka *Glaucidium passerinum*	w monografii regionalnej: dawniej lęgowa; brak współczesnych potwierdzeń w okresie opracowania	nie wykazana	współczesne, dobrze udokumentowane stwierdzenie na Górze Jeleniowskiej istotnie podnosi rangę ornitologiczną obszaru
dzięcioł zielonosiwy *Picus canus*	bardzo nieliczny gatunek lęgowy; 30–60 par w KGŚ, w tym ok. 6 par w Górach Świętokrzyskich	3–5 par	potwierdza wartość dojrzałych lasów liściastych i mieszanych oraz zróżnicowanej struktury drzewostanu
muchołówka mała *Ficedula parva*	nielicznie lęgowa; preferuje stare buczyny	5–10 par	bezpośrednio wskazuje na znaczenie zachowania starych, cienistych buczyn i wzrost udziału starodrzewów
dzięcioł czarny *Dryocopus martius*	nieliczny, miejscami średnio liczny; dość szeroko rozpowszechniony	12–15 par	gatunek funkcjonalnie kluczowy: tworzy duże dziuple wykorzystywane przez wtórnych dziuplaków, m.in. włochatkę i siniaka

Puszczyk uralski należy do najrzadszych gatunków lęgowych regionu. Chmielewski i in. (2005) określili go jako gatunek skrajnie nielicznie lęgowy i wskazali, że najwięcej regionalnych stwierdzeń pochodziło ze Świętokrzyskiego Parku Narodowego. Mandziak i in. (2024) szacują populację w Jelenioskim Parku Krajobrazowym na około 2–3 pary. Stwierdzenie gatunku w projektowanym rezerwacie ma więc znaczenie nie tylko lokalne, ale również dla utrzymania funkcjonalnej sieci ostoi między Łysogórami a Pasmem Jeleniowskim.

Włochatka została przez Chmielewskiego i in. (2005) określona jako współcześnie skrajnie nielicznie lęgowa, natomiast Mandziak i in. (2024) szacują jej populację w całym parku

krajobrazowym na zaledwie około 1–2 pary. Dla gatunku kluczowa jest trwała dostępność odpowiednio dużych dziupli, co bezpośrednio łączy jego ochronę z zachowaniem starych drzew i populacji dzięcioła czarnego. Ze względu na wiek i strukturę buczyn, powiększenie rezerwatu zwiększa szansę na trwałą obecność gatunku w Paśmie Jeleniowskim.

Szczególną rangę ma dzięcioł białogrzbiety. W monografii regionalnej został określony jako skrajnie nieliczny ptak lęgowy, a znana wówczas populacja obejmowała minimum 9–10 stanowisk, z dużym udziałem Świętokrzyskiego Parku Narodowego (Chmielewski i in. 2005). Mandziak i in. (2024) wskazują, że w Jeleniowskim Parku Krajobrazowym zbyt mała ilość starodrzewów i martwego drewna ogranicza występowanie gatunków puszczańskich, podając dzięcioła białogrzbietego jako przykład. Autorzy odnotowują jego występowanie w sąsiednich Łysogórach, Lasach Cisowsko-Orłowińskich i Lasach Suchedniowskich. Obserwację gatunku na Górze Jeleniowskiej odnotował J. Wyka (dane niepubl.). Współczesne stwierdzenie tego gatunku na obszarze projektowanego powiększenia jest zatem jednym z najmocniejszych ornitologicznych argumentów za ochroną rezerwatową tamtejszych starodrzewów.

Równie istotna jest sóweczka. Chmielewski i in. (2005) przedstawiali ją jako gatunek dawniej lęgowy, dla którego w okresie objętym monografią brakowało współczesnych potwierdzeń występowania w Krainie Gór Świętokrzyskich. Stwierdzenie z Góry Jeleniowskiej dotyczy osobnika w okresie poza lęgowym (J. Wyka, dane niepubl.), jednak jest to przesłanka za ewentualnym miejscem dyspersji dla gatunku zwiększającego liczebność w skali kraju.

Dzięcioł zielonosiwy jest w Krainie Gór Świętokrzyskich bardzo nielicznym gatunkiem lęgowym. Chmielewski i in. (2005) szacowali populację regionalną na 30–60 par, z czego około 6 par przypadało na całe Góry Świętokrzyskie, natomiast Mandziak i in. (2024) podają dla Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego około 3–5 par.

Fot. Włochatka. Fot. Jakub Wyka.

Fot. Muchołówka mała. Fot. Jakub Wyka.

Fot. Buk z dziuplą dzięcioła czarnego. Fot. Jakub Wyka.

Muchołówka mała jest nielicznym gatunkiem lęgowym preferującym stare buczyny. W Jeleniowskim Parku Krajobrazowym jej populację oceniono na około 5–10 par (Mandziak i in 2024), przy czym w sąsiednich Łysogórach gatunek osiąga kilkukrotnie wyższe liczebności (Chmielewski i in. (2005).

Zarówno dzięcioł zielonosiwy, jak i muchołówka mała wzmacniają argument, że trwałe zachowanie dojrzałych buczyn i zwiększenie udziału starodrzewów powinno stanowić jeden z głównych efektów ochronnych powiększenia rezerwatu.

Dzięcioł czarny nie jest obecnie gatunkiem skrajnie rzadkim w regionie, jednak pełni szczególnie ważną funkcję siedliskotwórczą. Mandziak i in. (2024) szacują jego populację w Jeleniowskim Parku Krajobrazowym na około 12–15 par. Duże dziuple wykute przez dzięcioła czarnego są następnie wykorzystywane przez inne gatunki, w tym wtórne dziuplaki np. siniaka czy włochatkę.

Najważniejszy wniosek płynący z opracowania Mandziaka i in. (2024) jest bezpośrednio zbieżny z założeniami projektu. Autorzy wskazują, że dla zachowania różnorodności biologicznej Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego zasadne byłoby zwiększenie udziału starodrzewu bukowego i jodłowego oraz większych fragmentów lasu z pozostawionymi licznymi zasobami martwego drewna. Projektowane powiększenie rezerwatu realizuje ten postulat w najbardziej trwałej formie: obejmuje ochroną rozległy płat starego lasu, wyłącza go z użytkowania gospodarczego i pozwala na dalszy wzrost zasobu starych drzew, dziupli oraz martwego drewna.

Wnioski te mają bezpośrednie znaczenie dla Góry Jeleniowskiej. Współwystępowanie puszczyka uralskiego, włochatki, dzięcioła białogrzbietego, sóweczki, dzięcioła zielonosiwego, muchołówki małej i dzięcioła czarnego wskazuje, że projektowany rezerwat może pełnić funkcję trwałej ostoi oraz miejsca rozrodu i dyspersji gatunków związanych ze starymi lasami. Zwiększenie powierzchni rezerwatu oznaczałoby powstanie obszaru o znacznym reżimie ochronnym, położonego w niewielkiej odległości od Świętokrzyskiego Parku Narodowego, zdolnego do podtrzymywania większej liczby terytoriów, zapewnienia ciągłości miejsc lęgowych i ograniczenia ryzyka lokalnego zaniku mikrosiedlisk.

Znaczenie projektowanej powierzchni rezerwatu znajduje dodatkowe uzasadnienie w literaturze. Timmers i in. (2022) wykazali, że skuteczność ochrony ptaków wzrasta wraz z powierzchnią fragmentu lasu objętego ochroną. W przypadku ochrony ścisłej dodatni efekt ochrony był wyraźny w fragmentach większych niż 50 ha, natomiast przy umiarkowanym reżimie ochronnym dodatni efekt pojawiał się przy powierzchni co najmniej około 175 ha.

13. NATURALNOŚĆ, MARTWE DREWNO I PROCESY EKOLOGICZNE

Jednym z podstawowych argumentów dla powiększenia powinno być przejście od ochrony niewielkiego punktowego obiektu geologiczno-leśnego do ochrony większego układu ekosystemów obejmującego grzbiet, stoki i starodrzew Góry Jeleniowskiej. Przy obecnej powierzchni 15,56 ha znaczna część rezerwatu pozostaje pod wpływem procesów zachodzących na gruntach gospodarczych bezpośrednio za jego granicą. Powiększenie umożliwiłoby ograniczenie efektu brzegowego i zachowanie naturalnej dynamiki lasu w skali adekwatnej do procesów rozpadu i odnowienia drzewostanów.

Wymienione powyżej gatunki wskazują, że pomimo prowadzonego użytkowania gospodarczego obszar zachował liczne cechy właściwe lasom o wysokim stopniu naturalności. Szczególne znaczenie ma jednoczesne występowanie saproksylicznych chrząszczy związanych z martwym drewnem oraz ptaków wymagających starych drzewostanów i dziupli.

Powiększenie rezerwatu Góra Jeleniowska ma zatem znaczenie nie tylko dla ochrony wartości występujących w jego nowych granicach, lecz dla wzmocnienia sieci ekologicznej Gór Świętokrzyskich. Duże, trwałe powierzchnie lasów wyłączonych z użytkowania gospodarczego pełnią funkcję ostoi, z których organizmy mogą kolonizować otaczające drzewostany oraz pomiędzy którymi może zachodzić dyspersja osobników. Dotyczy to szczególnie gatunków związanych ze starymi drzewami, dziuplami i martwym drewnem, dla których odpowiednie mikrosiedliska w lasach gospodarczych mają często charakter rozproszony i nietrwały.

W badaniach rezerwatu Zamczysko (Wyka i Rapczyński 2025) wskazano, że mimo niewielkiej powierzchni obiekt ten pełni funkcję ogniwa pomiędzy obszarami chronionymi Świętokrzyskiego Parku Narodowego a drzewostanami gospodarczymi Nadleśnictwa Łagów. Autorzy wiążą tę funkcję z warunkami wykształconymi podczas wieloletniej ochrony biernej: obecnością drzew weteranów i drzew dziuplastych oraz wysokimi zasobami martwego drewna. Wskazują również, że obszary o wysokim stopniu naturalności mogą pełnić funkcję miejsc populacji źródłowych gatunków wyspecjalizowanych, a utrzymanie właściwego stanu takich siedlisk może warunkować ich występowanie na znacznie większym obszarze.

W tym kontekście znaczne powiększenie Góry Jeleniowskiej może wzmocnić sieć ostoi lasów o cechach naturalnych pomiędzy Świętokrzyskim Parkiem Narodowym a wschodnią częścią Gór Świętokrzyskich. Powierzchnię projektowanego rezerwatu, wynoszącą około 200 ha, należy rozpatrywać jako funkcjonalnie uzasadnioną skalę ochrony, a nie jako arbitralnie przyjęty parametr.

Nie istnieje jedna uniwersalna minimalna powierzchnia rezerwatu gwarantująca zachowanie wszystkich procesów i gatunków, jednak współczesne badania wskazują zgodnie, że bardzo małe rezerwaty leśne mają ograniczoną zdolność do ochrony pełnej dynamiki ekosystemu. Nagel i in. (2025), analizując sieć ścisłych rezerwatów leśnych w Europie, wskazali, że większość z nich ma powierzchnię poniżej 50 ha i że tak małe obiekty są prawdopodobnie niewystarczające dla trwałego występowania wielu taksonów, co z resztą widać na przykładzie wchodzącego w fazę rozpadu Zamczyska (Wyka i Rapczyński 2025).

Znaczenie większej powierzchni dotyczy również ograniczania efektu brzegowego. Riutta i in. (2016) wykazali w lesie liściastym strefy umiarkowanej, że aktywność żerowania fauny glebowej, uczestniczącej w rozkładzie materii organicznej i obiegu pierwiastków, była na krawędzi lasu około 40% niższa niż w jego wnętrzu, a zasięg oddziaływania krawędzi wynosił około 75 m. Wynik ten nie stanowi bezpośredniego pomiaru dla Góry Jeleniowskiej, pokazuje jednak mechanizm, przez który zwiększenie powierzchni i zwartości rezerwatu powoduje nieproporcjonalnie duży wzrost powierzchni ekologicznego wnętrza lasu, charakteryzującego się bardziej stabilnym mikroklimatem i warunkami dla procesów dekompozycji.

W przypadku lasów o naturalnej dynamice znaczenie powierzchni wynika z konieczności równoczesnego występowania różnych faz rozwojowych: dojrzałego drzewostanu, starzenia i zamierania drzew, lokalnych zaburzeń i powstawania luk, akumulacji martwego drewna oraz regeneracji drzewostanu. Przy powierzchni 15,56 ha pojedyncze zaburzenie lub oddziaływanie prowadzonej tuż za granicą gospodarki leśnej może obejmować znaczną część całego rezerwatu. Powierzchnia ponad 200 ha daje natomiast przestrzeń do powstania mozaiki tych faz oraz zwiększa prawdopodobieństwo, że po lokalnym zaburzeniu wewnątrz rezerwatu, pozostaną niezakłócone płaty drzewostanu umożliwiające naturalną regenerację i ciągłość procesów ekologicznych.

Fot. Mikrosiedlisko wykształcone na ponad wiekowym buku. Fot. Jakub Wyka.

14. ISTNIEJĄCE I POTENCJALNE ZAGROŻENIA, PROPONOWANA KONCEPCJA OCHRONY

Za najważniejsze zagrożenie dla projektowanego rezerwatu należy uznać działania gospodarcze, prowadzące do upraszczania struktury drzewostanów oraz skracania cyklu życia lasu, w tym ograniczania starzenia się drzewostanu. Dotyczy to przede wszystkim usuwania drzew starych, dużych, zamierających i obumierających oraz prowadzenia zabiegów ograniczających naturalne powstawanie luk, złomów i wykrotów. Konsekwencją takich działań jest nie tylko zmniejszenie udziału najstarszych klas wieku, ale również ubożenie zasobu mikrosiedlisk nadrzewnych – dziupli, próchnowisk, pęknięć i rozłamań pni, martwych konarów, odsłoniętego drewna oraz innych struktur rozwijających się wraz ze starzeniem i zamieraniem drzew. Mikrosiedliska te stanowią miejsca rozrodu, schronienia lub żerowania wielu wyspecjalizowanych organizmów, dlatego ich ciągłość jest jednym z istotnych elementów zachowania różnorodności biologicznej starych lasów.

Znaczenie tego zagrożenia wzrasta wraz z wiekiem i rozmiarami drzew. Badania prowadzone w naturalnych lasach górskich z dominacją buka wykazały wyraźny wzrost liczby i różnorodności mikrosiedlisk wraz ze wzrostem rozmiarów drzew, przy czym duże drzewa skupiały nieproporcjonalnie dużą część ich całkowitego zróżnicowania (Przepióra i in. 2025). W przypadku Góry Jeleniowskiej jest to szczególnie istotne wobec dużego udziału drzewostanów bukowych osiągających obecnie 120–149 lat. Pozostawienie ich do dalszego starzenia umożliwi stopniowy wzrost liczby dużych drzew o złożonej strukturze oraz zwiększanie zasobu mikrosiedlisk, podczas gdy ich użytkowanie w późnych fazach rozwoju może przerwać ten proces właśnie w okresie narastania ich wartości siedliskowej.

Z upraszczaniem struktury drzewostanu bezpośrednio wiąże się także ograniczanie zasobów martwego drewna. Szczególne znaczenie mają zarówno ilość, jak i jakość oraz ciągłość zasobów martwego drewna. Istotna jest nie tylko jego łączna miąższość, lecz również różnorodność form: stojących martwych drzew, złomów, wykrotów, grubych kłód, martwych konarów oraz drewna reprezentującego różne stadia rozkładu. Niedobór zwłaszcza wielkowymiarowego martwego drewna pozostającego w lesie do całkowitego rozkładu ogranicza dostępność siedlisk dla wyspecjalizowanych grzybów, porostów i bezkręgowców saproksylicznych i wybranych gatunków ptaków.

Znaczenie tego zagrożenia jest szczególnie duże wobec stwierdzenia na obszarze projektowanego powiększenia gatunków ściśle związanych z martwym i zamierającym drewnem,

takich jak zgniotek cynobrowy *Cucujus cinnaberinus* i ponurek Schneidera *Boros schneideri*. Ich występowanie wskazuje, że zachowanie ciągłości odpowiednich substratów powinno stanowić jeden z podstawowych warunków ochrony całego kompleksu. Usunięcie nawet części starych lub zamierających drzew może mieć znaczenie większe niż wynikałoby z samej liczby pozyskanych osobników, ponieważ odpowiednie mikrosiedliska powstają przez dziesięciolecia i nie mogą zostać szybko odtworzone.

Potencjalnym zagrożeniem jest również ingerencja w dno lasu związana z pozyskaniem i zrywką drewna. Przejazdy maszyn, lokalne uszkodzenia gleby, ściółki i runa oraz przemieszczanie zalegającego drewna mogą powodować niszczenie mikrosiedlisk grzybów, roślin runa i bezkręgowców oraz zmieniać lokalne warunki wilgotnościowe, m.in. powodując spływ powierzchniowy. W odniesieniu do mykobioty Góry Jeleniowskiej wskazywano na znaczenie zachowania ściółki, szczątków organicznych oraz różnych sortymentów drewna, a jako zagrożenia wymieniano m.in. przebudowę drzewostanów, niedostatek grubizny pozostawianej do rozkładu oraz uszkadzanie runa i ściółki (Łuszczyński 2024; Łubek 2024; Paciorek i Stebel 2024).

W niewielkim obecnie rezerwacie istotnym problemem pozostaje również efekt brzegowy. Niewielka powierzchnia powoduje, że znaczna część chronionego obiektu pozostaje pod wpływem gospodarki prowadzonej bezpośrednio poza jego granicami. Usuwanie drzew w sąsiedztwie może lokalnie zwiększać nasłonecznienie, wahania temperatury, przewiewność i przesuszanie wnętrza lasu. Zjawiska te mają szczególne znaczenie dla organizmów wymagających stabilnego, chłodnego i wilgotnego mikroklimatu, w tym części grzybów, porostów i bezkręgowców.

Dla gołoborzy naturalnym procesem jest sukcesja roślinności, prowadząca miejscami do stopniowego zmniejszania powierzchni otwartych rumowisk. Samo zarastanie nie powinno być jednak automatycznie traktowane jako zagrożenie, ponieważ stanowi element naturalnej dynamiki ekosystemu. W planie ochrony należy rozstrzygnąć, czy wybrane fragmenty wymagają działań czynnych w celu zachowania otwartej formy i związanych z nią walorów geomorfologicznych lub biotycznych, czy też właściwsze będzie pozostawienie naturalnej sukcesji.

Odpowiedzią na wskazane zagrożenia powinien być model ochrony oparty przede wszystkim na zachowaniu naturalnych procesów ekologicznych i pełnego cyklu rozwojowego lasu**.** Zasadne jest pozostawienie drzewostanu do naturalnego dojrzewania, starzenia, zamierania i rozpadu, wraz z pozostawianiem powstającego martwego drewna w miejscu jego powstania. Pozwoli to na stopniowe zwiększanie zasobów martwego drewna, drzew dziuplastych, złomów

i wykrotów oraz na utrzymanie ciągłości mikrosiedlisk niezbędnych dla wyspecjalizowanych organizmów.

Ochrona czynna powinna mieć charakter punktowy**,** wynikający z jasno rozpoznanej potrzeby ochronnej, np. konieczności eliminacji gatunków obcych lub zachowania szczególnie cennych otwartych form rumowiskowych. Nie powinna natomiast służyć kształtowaniu składu, wieku lub struktury drzewostanów.

W zakresie użytkowania podstawową zmianą względem obecnego sposobu gospodarowania powinno być wyłączenie obszaru z regularnej gospodarki leśnej oraz gospodarki łowieckiej. Jednocześnie, w zakresie zgodnym z celem ochrony, należy dążyć do zachowania możliwie szerokiego udostępnienia społecznego, w szczególności ruchu pieszego oraz tradycyjnego zbioru grzybów i innych płodów runa na potrzeby własne. Pozwoli to skoncentrować ograniczenia przede wszystkim na działaniach wpływających na strukturę i dynamikę ekosystemów, przy zachowaniu dotychczasowych, niekonfliktowych form rekreacji.

15. UZASADNIENIE PRZEBIEGU NOWEJ GRANICY

Proponowana granica obejmuje zwarty kompleks wydzieleń leśnych bezpośrednio połączonych z obecnym rezerwatem, następnie opadających w kierunku potoku. Przebieg granic oparto w dużej mierze o trwałe granice podziału powierzchniowego, lecz zasadniczą przesłanką powiększenia nie jest wygoda administracyjna, tylko objęcie ochroną przestrzennie i funkcjonalnie spójnego układu przyrodniczego Góry Jeleniowskiej z ponad 120-letnimi drzewostanami bukowymi. Obecna granica rezerwatu nie odpowiada wyraźnej granicy siedliskowej, drzewostanowej ani ekologicznej. Powiększenie rezerwatu nie oznacza objęcia ochroną nowego, odrębnego obiektu, lecz dostosowanie granic istniejącego rezerwatu do rzeczywistego przestrzennego zasięgu chronionych wartości przyrodniczych i procesów ekologicznych warunkujących ich trwałość. Poza obecną granicą występuje bezpośrednia kontynuacja tych samych lub bardzo zbliżonych siedlisk leśnych, starodrzewów bukowych i bukowo-jodłowych oraz układu mikrosiedlisk związanego ze starymi drzewami i martwym drewnem. Warto zauważyć, że z projektu powiększenia zostały wydzielone wydzielenia 43-d, 44-d (opisane jako składnice drewna) oraz wydzielenia 44-f, 49-b-02, 49-d, 50-a-01 (droga leśna z przyległą infrastrukturą).

Szczególnie powierzchnie dotychczas użytkowane jako składnice drewna, wobec zaprzestania gospodarczego użytkowania części powierzchni leśnej, mogą pełnić nową funkcję np. miejsca postoju dla samochodów czy punkt z tablicami edukacyjnymi.

Przyjęcie szerszej granicy pozwoli również ograniczyć efekt brzegowy obecnego, niewielkiego rezerwatu. Ochroną zostanie objęty większy fragment masywu Góry Jeleniowskiej, od partii grzbietowych i przyszczytowych ku stokom, dzięki czemu naturalna dynamika drzewostanów, kształtowanie mikroklimatu, powstawanie luk, wykrotów i zasobów martwego drewna będą mogły zachodzić w skali bardziej adekwatnej do funkcjonowania ekosystemu leśnego.

W szczególności przebieg granicy uzasadniają: ciągłość starych buczyn i lasów bukowo-jodłowych, obecność siedliska 9130 oraz innych cennych siedlisk leśnych, ciągłość form geologicznych i geomorfologicznych, występowanie gatunków i mikrosiedlisk wskazujących na wysoki stopień naturalności, potrzeba zabezpieczenia procesów naturalnej dynamiki lasu, ograniczenie efektu brzegowego oraz wzmocnienie łączności ekologicznej Pasma Jeleniowskiego i całych Gór Świętokrzyskich.

Oddziały 52, 53, 54, 56 i 57 mają dodatkowe uzasadnienie w postaci wcześniejszego wskazania przez Nadleśnictwo Łagów gruntów jako potencjalnego kierunku powiększenia rezerwatu „Góra Jeleniowska” (Protokół z posiedzenia Narady Urządzeniowej w Nadleśnictwie Łagów 2026). Włączenie pozostałych fragmentów powinno być oceniane przede wszystkim przez pryzmat ciągłości siedliskowej, wieku i struktury drzewostanów, obecności cennych gatunków oraz funkcji ochronnej dla całego masywu Góry Jeleniowskiej wraz z przyległym fragmentem potoku.

16. UZASADNIENIE PRAWNE I PODSUMOWANIE

Zgodnie z art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody rezerwat może obejmować obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także twory i składniki przyrody nieożywionej wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi. W przypadku Góry Jeleniowskiej wartości te występują wspólnie i pozostają ze sobą w ścisłym związku przestrzennym oraz funkcjonalnym.

Dotychczasowy rezerwat o powierzchni 15,56 ha obejmuje jedynie niewielki fragment masywu, podczas gdy poza jego granicami występuje rozległa kontynuacja starych lasów bukowych i bukowo-jodłowych, siedlisk przyrodniczych oraz stanowisk organizmów związanych z lasami o wysokim stopniu naturalności. Aktualna granica nie zabezpiecza w pełni przestrzeni koniecznej do swobodnego przebiegu procesów starzenia, zamierania, rozpadu i odnowienia drzewostanów ani do utrzymania stabilnego mikroklimatu i ciągłości zasobów martwego drewna.

Proponowane powiększenie należy traktować jako dostosowanie granic rezerwatu do rzeczywistego zasięgu jednego funkcjonalnego kompleksu przyrodniczego. Obejmuje ono zwarty układ starych lasów bukowych i bukowo-jodłowych, form skalnych i rumowiskowych, siedlisk przyrodniczych oraz ostoi gatunków związanych z lasami o wysokim stopniu naturalności. Powiększenie zapewni większą trwałość tych wartości, ograniczy efekt brzegowy, zabezpieczy potencjał do dalszego wzrostu naturalności ekosystemów oraz wzmocni rolę Góry Jeleniowskiej w regionalnej sieci obszarów chronionych.

Niniejsze opracowanie stanowi, w opinii autora, osiągnięcie kompromisu pomiędzy zachowaniem funkcji produkcyjnej drzewostanów Pasma Jeleniowskiego, a ochroną najcenniejszych jego fragmentów.

17. PIŚMIENNICTWO I ŹRÓDŁA

1. Bank Danych o Lasach 2026 (BDL 2026). Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej. Dane taksacyjne i przestrzenne Nadleśnictwa Łagów, stan danych na rok 2026. [Pozyskano 26.08.2026].
2. Biuro Urządzania Lasu i Geodezji Leśnej, Oddział w Radomiu. 2017. Plan urządzenia lasu dla Nadleśnictwa Łagów na okres 1.01.2017–31.12.2026. Nadleśnictwo Łagów.
3. Bróż E., Przemyski A. 2009. The red list of vascular plants in the Wyżyna Małopolska Upland (S Poland). W: Mirek Z., Nikel A. (red.), Rare, relict and endangered plants and fungi in Poland. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków: 123–136.
4. Chmielewski S., Fijewski Z., Nawrocki P., Polak M., Sułek J., Tabor J., Wilniewczyc P. 2005. Ptaki Krainy Gór Świętokrzyskich. Monografia faunistyczna. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Kielce–Poznań.
5. Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory. Dz. Urz. WE L 206 z 22.07.1992, z późn. zm.
6. Kaźmierczakowa R., Bloch-Orłowska J., Celka Z., Cwener A., Dajdok Z., Michalska-Hejduk D., Pawlikowski P., Szczęśniak E., Ziarnek K. 2016. Polska czerwona lista paprotników i roślin kwiatowych. Polish red list of pteridophytes and flowering plants. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków, 44 ss.
7. Klatka T. 1962. Geneza i wiek gołoborzy łysogórskich. Acta Geographica Lodziensia 12: 114–124.

8. Kosmowska-Suffczyńska D. 1972. Z badań nad zasięgiem zlodowacenia środkowopolskiego w Górach Świętokrzyskich (Pasmo Jeleniowskie–Dolina Kamiennej). Annales Societatis Geologorum Poloniae 42(1): 93–104.
9. Kowalczewski Z. 1973. Wstępne wyniki badań geologicznych w Paśmie Jeleniowskim i okolicach Opatowa. Kwartalnik Geologiczny 17: 664–665.
10. Łubek A. 2024. Porosty. W: Świercz A. (red.), Monografia Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego. Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce: 313–324.
11. Łuszczyński J. 2024. Grzyby wielkoowocnikowe JPK. W: Świercz A. (red.), Monografia Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego. Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce: 287–312.
12. Mandziak M., Wilniewczyc P., Sępioł B., Wąchecki M., Wyka J., Pytel K., Szczepaniak W. 2024. Awifauna. W: Świercz A. (red.), Monografia Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego. Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce: 347–350.
13. Matuszkiewicz J.M. 2008. Regionalizacja geobotaniczna Polski. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
14. Nagel T.A. i in. 2025. Can triad forestry reconcile Europe's biodiversity and forestry strategies? A critical evaluation of forest zoning. Ambio 54: 632–641. https://doi.org/10.1007/s13280-024-02116-2.
15. Orłowski S. 1968. Kambr antykliny łysogórskiej Gór Świętokrzyskich. Biuletyn Geologiczny 10: 153–218.
16. Paciorek T., Stebel A. 2024. Mszaki. W: Świercz A. (red.), Monografia Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego. Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce: 273–286.
17. Paillet Y. i in. 2010. Biodiversity differences between managed and unmanaged forests: meta-analysis of species richness in Europe. Conservation Biology 24(1): 101–112. DOI: 10.1111/j.1523-1739.2009.01399.x.
18. Państwowy Instytut Geologiczny – PIB. Centralny Rejestr Geostanowisk Polski, karta nr 006466 „Rezerwat Góra Jeleniowska".
19. Przepióra F., Lewandowski P., Ciach M. 2025. Spatial distribution of tree-related microhabitats in a primeval mountain forest: From natural patterns to landscape planning

and forest management recommendations. Science of the Total Environment 960: 178319. doi: 10.1016/j.scitotenv.2024.178319.

20. Przemyski A., Starus J. 2024. Wybrane zagadnienia florystyczne JPK. W: Świercz A. (red.), Monografia Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego. Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce: 229–272.
21. Riutta T., Clack H., Crockatt M., Slade E.M. 2016. Landscape-Scale Implications of the Edge Effect on Soil Fauna Activity in a Temperate Forest. Ecosystems 19: 534–544. https://doi.org/10.1007/s10021-015-9939-9.
22. Solon J. i in. 2018. Physico-geographical mesoregions of Poland: Verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data. Geographia Polonica 91: 143–170.
23. Świercz A. (red.) 2024. Monografia Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego. Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce, 575 ss. ISBN 978-83-965728-9-9.
24. Timmers R. i in. 2022. Conservation of birds in fragmented landscapes requires protected areas. Frontiers in Ecology and the Environment 20(6): 361–369. https://doi.org/10.1002/fee.2485.
25. Urban J. 1977. Dokumentacja rezerwatu przyrody nieożywionej „Góra Jeleniowska". Maszynopis, archiwum Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Kielcach.
26. Urban J., Kasza A., Mądry S., Sokalski J., Szczepanik Z. 2024. Budowa geologiczna i rzeźba. W: Świercz A. (red.), Monografia Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego. Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce.
27. Wojdan D. 2024. Herpetofauna. W: Świercz A. (red.), Monografia Jeleniowskiego Parku Krajobrazowego. Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce: 340–346.
28. Wróblewski T. 2000. Ochrona georóżnorodności w regionie świętokrzyskim. Państwowy Instytut Geologiczny, Warszawa.
29. Wyka J., Rapczyński J. 2025. Zgrupowanie ptaków lęgowych rezerwatu przyrody Zamczysko w Górach Świętokrzyskich. Naturalia 11: 83–88.
30. Zespół Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych. Jeleniowski Park Krajobrazowy. https://www.pk.kielce.pl, [Dostęp: 26.08.2026].

31. Zielony R., Kliczkowska A. 2012. Regionalizacja przyrodniczo-leśna Polski 2010. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa.